

Тыва национал байырлалуу

МБУ СДК Хемчик, Клуб ветеранов «Молоды душой»

ШАГААНЫ КАНЧААЛАР УТКУП,
БАЙЫРЛАДЫРД?

Бистинң бурунгү өгбелеривис час, чай, кус
болгаш кышты чыл эргилдези кылдыр ылгап
билир апарган үеден бээр шагаалап турар
апарган.

Шагаа – эрги чылды аyttарып үдээри, үнүп
келген чаа чылды байырлап уткууру.

Тывалар Шагааны он ийи чылдың эргилдезин
барымдаалап эрттириер турган. Бистинң
өгбелеривистин Шагааны канчаар эрттирип
турганының дугайында улуг назылыг кижилер
мынчаар сактып чугаалаар: Шагаага тывалар
эрте-ле, күскээр турда белеткенип эгелээр.

Тараазын ажаап, сиген- ширбиижин белеткеп, манмаганын семирти өстүрүп, аъш-чеминиң дээжизин шыгжап, чараш хептеринден бээр аайлап алыр. Шагаа хүнүнде каъдык кылыр бир барба тарааны ургайлааш, чыл төнүп турда, уштуп алыр. Тараа далганын боовабоорзактар, мачы- хуужуур кылрынга ажыглаар. Арбайны хооргаш, соктаар, хоюдур дээрбедээш, байырлалга белеткээр.

Мал-маганыг кижилер шээр мал эъдин хырбачалап алыр. Чодураалыг чөкпекти күскээр-ле белеткеп алыр.

Шагааның мурнуунда хүннү будүү хүнү дээр.
Ол хүннү эрги чылдың соолгу хүнү деп
санаар

Бұдүүнүң дүнезинде кезек өглерниң ээлери ламаны азы хам кижини чалап алгаш, эрги чылдың аарыг-аржыны, хай-бачыды ыңый чорзун дээш, ном-судур номчудар азы хам хамнадыр. Бұдүү дүнезинде удаан кижи өлүг деп санаттына бәэр деп чугаа база бар. Оон даң адып, чер кыры чырып кел чыдымда, өгнүң эр ээзи одун салырга, кыс ээзи сүттүг шайын хайындыргаш, тос-карак-бите баштай одунче, өг ханаларынче, дүндүкче чажып, чалбаргаш, дашкаар үнүп кәэр.

Тос чүкче чалбарып, йөрээл чугаалаан соонда өгнүң эр ээзи эрте дээре белеткеп алган ыяжын кыпсып, саңын салыр.

Саң салып, йөрээл кылып тургаш, эртип бар
чыдар чыл-бile аарыг-аржыктан адырлыр,
келген Чаа чыл- биле аас-кежик келир деп
чүвени бодап алган турар ужурлуг. Оон улуг-
биче дивейн, арыг харга эрги хирни кактап,
арыгланыр.

Шагаа хүнүнде аалдажыр, баштай улуг
кижилер өглеринче удур-дедир чалажып,
шай-суксуунун, манчы-хуужуурун, чеминин
дээжизин салып, чолукшуур.

Шаанда чолукшуур езулал чүгле Шагаа
хүнүнде турган. Назыны улуг кижиге аныяк
кижи ходарын кожа туткаш, адыжын өрю
көрүндүр сунар, улуг назылтыг кижи бичезинин
алыжынын кырынга холун легзип каар

Үш хонуктуң дургузунда оюн-тоглаа, ыр-шоор куттулуп-ла туар. Өглер аразынга оолдарның хүрежи болур, уруглар бот-боттарын чижип кожамықтажыр. Өске улуг улус шыдыраа, даалы ойнаар, кажықтаар, баг кагар, оолдар төвек теп мөөрейлежир. Бичии чаштар бедик черден чуңгуулаар. Шагаа хүнүндө арага ижип болбас, шуут хоругlug тур га н. Эрте-буруңгу өгбелер араганы аза суксуну дээр. Үңчангаш улугларның сөзүн дыңнап, бо чаагай чаңчылдарны сагып чоруулунар.

Кел чыдар Шагаа-бите! Курай! Курай!

